
KÖNYVISMERTETÉS

Fázsi László:

A pótmagánvád a magyar büntető eljárásjogban
és a gyakorlatban.

Patrocínium Kiadó, Budapest, 2013

A pótmagánvád az egyik legvitatottabb büntetőeljárás-jogi jogintézmény, amelynek jelentőségét és gyakran szükségességét is sokan kétségbe vonták. Az alaptörvény 29. cikke szerint az ügyészség mint közvádoló az állam büntetőigényének kizárólagos érvényesítője. Ha ez így van, akkor felvetődhet a kérdés, hogy mi indokolja, vagy indokolja-e valami a sértetti védképviselőt lehetőségét. A lehetséges válaszokat megtalálhatjuk Fázsi László könyvében, amely a pótmagánvád múltjának bemutatását, a jogintézmény jelenlegi szabályaival kapcsolatos ellentmondások megvilágítását, valamint az azok feloldására alkalmas lehetséges szabályozási modellek felrajzolását tűzte ki célul, mindezt a jogintézmény folyamatosan változó alkalmazási gyakorlatának fényében. *A pótmagánvád a magyar büntető eljárásjogban és a gyakorlatban* című munka a gyakorló jogász szemével mutatja be a pótmagánvád hatályos szabályozásának dogmatikai és gyakorlati kérdéseit.

A könyv szerkezetileg három nagyobb részre tagolható. Az *első részben* a pótmagánvád kialakulásának, a jogintézmény történeti fejlődésének részletes bemutatására kerül sor. Fontos hangsúlyozni, hogy a védelvű büntetőeljárás rendszer alapja kezdetben a sértett vádemelése volt. Csak később, az állami szervezet kialakulásával került előtérbe a bűncselekmények üldözésének állam általi kezdeményezése és ezzel együtt a sértett védképviselőtének fokozatos háttérbe szorulása. Az ügyészi szervezet kialakulásával a közvád vált általánossá, és a „*közvád primátusa az európai jogrendszerekben mára evidenssé vált*”. Balogh Jenő a pótmagánvád bevezetésével összefüggésben hangsúlyozta, hogy „*[a]mennyiben a büntetendő cselekményeket úgy fogjuk fel, mint az állam jogi rendjének megsértéseit, logikailag könnyen lehetne igazolni azt a tételt, hogy a vád képviselőtének jogával egyedül az államnak e végből szervezett vádhatósága legyen kizárólag felruházva [...] mégis az a szervezet, hogy az államügyészség teljhatalmú és kizárólagos ura legyen a*

¹ Fázsi László: *A pótmagánvád a magyar büntető eljárásjogban és a gyakorlatban*. Patrocínium Kiadó, Budapest, 2013, 23. o.

*közvádnak nemcsak a társadalom érdekei szempontjából járna túrhetetlen következményekkel, hanem az anyagi igazság érvényre emelése is számos veszélyt rejtene magában*².

A pótmagánvád a vádelv érvényesülésének önálló formája, amely azonban korlátozott terjedelmű, a sértett kizárólag a sérelmére elkövetett cselekmény vonatkozásában élhet a vádképviselési jogokkal. Lényeges továbbá, hogy vádképviselési *jogról* van szó, nem pedig kötelezettségről. A történeti szabályozás alakulásának részletes elemzése rávilágít arra, hogy bár a pótmagánvád jogintézményével, annak időszerűségével és szükségességével kapcsolatosan sok kifogás merült fel, mégsem tartották „haszontalannak” annak létezését. *Király Tibor* ezt úgy fogalmazta meg, hogy „[a] pótmagánvád újra való bevezetése tehát nem szükséges és nem időszerű, de kívánatos a sértett panaszának elfogulatlan elbírálására és ennek törvényi biztosítására [...]”³ Összességében a pótmagánvád intézménye mint az ügyészi eljárás korrektívuma fontos az anyagi igazság érvényre juttatása szempontjából, emellett a társadalom érdekeit is szolgálja. Fázsi László az 1998-as büntetőeljárás törvényt a pótmagánvád ismételt bevezetése miatt tekinti mérőföldkönek.

A könyv *második része* tételesen elemzi a büntetőeljárás törvény pótmagánvadra vonatkozó rendelkezéseit. Talán a legerősebb kritikaként azt fogalmazza meg a hatályos szabályozás kapcsán, hogy a törvény pótmagánvadra vonatkozó rendelkezései nem egy fejezetben belül, hanem elszórva helyezkednek el. A széttagolt szabályozás problémáit orvosolhatná, ha a pótmagánvaddal összefüggő eltérések szabályozására külön eljárási formában, egy fejezetben kerülne sor. Álláspontja szerint a magánvád és a pótmagánvád között nem lehet érdemleges különbséget tenni.

Hangsúlyozza a sértett személyének kiemelkedő fontosságát, mivel ő a pótmagánvád képviselőjére feljogosított személy, ezért elemzi és történetileg bemutatja a sértett fogalmára vonatkozó szakirodalmi álláspontokat. Külön kitér a pótmagánvádló fogalmának bemutatására. Pótmagánvádlónak tekinti azt a sértettet, aki törvényben meghatározott esetekben pótmagánvádlóként lép fel, aki a törvényben meghatározott esetekben a közvádló hatáskörébe tartozó bűncselekmény miatt a vád képviselőjét átveszi az ügyésztől.⁴ Fontos,

2 Balogh Jenő – Edvi Illés Károly – Vargha Ferenc: A bünvádi perrendtartás magyarázata. Budapest, 1898, 123. o.

3 Király Tibor: A sértett a büntetőeljárásban. In: Király Tibor: Szemelvények ötven év büntetőjogi és más tárgyú tanulmányaiból. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőeljárás Jogi és Büntetésvégrehajtási Jogi Tanszék, Budapest, 2005, 190. o.

4 Fázsi László: i. m. 106–107. o.

hogy a pótmagánvádlóként történő fellépésnek szigorú törvényi feltételei is korlátai vannak, ugyanis a törvény számos esetben korlátozza (például katonai eljárásban csak akkor van helye pótmagánvádnak, ha az ügy sértettje természetes személy), vagy kizárja (például fiatalkorúak elleni eljárásban) a pótmagánvád lehetőségét. Érdekes kérdésként vetődik fel a jogi személyekkel szemben alkalmazható intézkedések és a pótmagánvád „találkozása”. Az strikt szabály, hogy az ügyész 2001. évi CIV. törvényben meghatározott jogait a pótmagánvádló nem gyakorolhatja, de felvetődik a kérdés, hogy a pótmagánvadás eljárásban van-e lehetőség a jogi személlyel szemben intézkedés alkalmazására.

Részletesen áttekinti a vádképviselőt sértett általi átvételének lehetőségét megnyitó konkrét eljárási aktusokat, kiemelve azokat a kérdéseket, amelyek a gyakorlatban problémaként vetődnek fel. Mind az elmélet, mind a gyakorlat számára rendkívül hasznos, hogy a szerző nem áll meg azon a ponton, hogy jelzi a problémákat, hanem konkrét megoldási javaslatokat is ad, és azokat meg is indokolja.

A feljelentés elutasítása esetén ellentmondásosnak tartja, hogy a cselekmény nem bűncselekmény, valamint a büntethetőséget kizáró okok (a gyermekkor és a kóros elmeállapot kivételével) mellett a bűncselekmény gyanújának hiánya esetén nincs lehetőség a pótmagánvádlóként történő fellépésre. A pótmagánvád ugyanis elsősorban azokban az esetekben lehetséges, amelyek mérlegelést igénylő döntések, és ezáltal lehet kérni a bíróság mérlegelését, ezért érdekes, hogy a bűncselekmény gyanújának hiánya esetén erre nincs lehetőség. Erre azonban lehet magyarázat, hogy az eljárás ezen kezdeti szakaszában, a feljelentés elutasítása esetén a jogalkotó a lehető legszűkebb körben kívánta lehetővé tenni a vádképviselő átvételét. A nyomozás kapcsán minden olyan esetben megengedett a pótmagánvád, ahol e lehetőség biztosítása indokolt, a jogintézmény rendeltetésére figyelemmel. Vitatja és indokolatlannak tartja a nyomozás és a vádemelés részbeni mellőzése eseteiben a pótmagánvádlói fellépés biztosítását, mert ezzel gyakorlatilag elvesz az, amit az opportunitás elvét érvényre juttató intézményekkel lehetne nyerni. A vádelejtés esetén is van lehetőség a pótmagánvádlókénti fellépésre, az azonban sehol nincs rögzítve a törvényben, pusztán kikövetkeztethető.

A pótmagánvadás eljárás központi elemét is a vád jelenti. A vádindítvány benyújtásával kapcsolatban problémásnak tartja, hogy a feljelentés elutasítása, a nyomozás megszüntetése vagy részbeni mellőzése esetén a vádindítványt az ügyésznel kell benyújtani, aki azt továbbítja a bírósághoz, erre azonban a továbbításra a törvény semmilyen határidőt nem határoz meg. Az eljárás

egyszerűsítése és gyorsítása érdekében ezért szükséges lenne a pótmagánvádlóként való fellépés szabályozásának új alapokra helyezése. A vádindítvány benyújtása helyett esetleg elegendő lehetne, hogy a sértett például az ügyész által ejtett vád további képviselőjére vonatkozó bejelentés megtételével lépne fel magánvádlóként. Ebben az esetben akár a hatvan napnál is rövidebb határidőt lehetne szabni.

A pótmagánvádló jogaira és helyzetére vonatkozó szabályozás is rendkívül széttagolt, ami anomáliákhoz vezet. Az egyik legfontosabb ilyen probléma a vád ismertetése kapcsán merül fel. A vád ismertetése eredetileg az ügyész feladata, tehát ebből következik, hogy pótmagánvádló fellépése esetén a pótmagánvádlónak kell ismertetnie a vádat. A pótmagánvádló részvétele azonban nem kötelező a tárgyaláson, mivel őt csak értesítik. Ritkábban fordul elő, de szintén problémás a pótmagánvádló fellépése a mentességet élvező személyek esetén. A törvény nem zárja ki a pótmagánvádlóként történő fellépés lehetőségét, de nem tartalmaz semmilyen szabályt arra vonatkozóan, hogy mi a bíróság teendője ebben az esetben. Javaslatra szerint érdemes lenne a vádindítvány benyújtásának határidejét a mentelmi jog megszűnéséhez kötni.

A mű *harmadik része* a pótmagánvádra vonatkozó bírói gyakorlatról ad részletesebb képet, különös tekintettel Szabolcs-Szatmár-Bereg megyére. A vizsgálati anyag a mintegy húsz bírósági eseti döntés mellett magában foglal két jogegységi határozatot, három büntetőkollégiumi véleményt és két legfelsőbb bírósági kollégiumi véleményt. A bírósági gyakorlatot bemutató rész elsősorban olyan kérdésekre koncentrál, amelyek megválaszolása a hatályos szabályozás tükrében problémásnak tekinthető. Ilyen kérdések például a pótmagánvádlói jogosultság, az igazolási kérelem a vádindítvány benyújtásának elmulasztása miatt, a vádindítvány törvényességének vizsgálata, a pótmagánvádló és jogi képviselője tárgyalási jelenléte és tanúként történő kihallgatása, vagy a képviselő útján gyakorolt fellebbezési jog.

A pótmagánvádlói jogosultság kérdése elsősorban a sértett fogalmának értelmezési problémáira irányul, amellyel öt eseti döntés és egy jogegységi határozat is foglalkozik. A büntetőeljárás törvény nem kívánja meg a közvetlen érdeksérelem bekövetkeztét, és nem határolja el a közvetlen és közvetett sértettet. Kritikaként jelzi, hogy a szabályozás így túlságosan is a bírákra bízta annak eldöntését, hogy kit tekintenek sértettnek, ami azonban kérdésessé teheti a bírósági határozatok dogmatikai megalapozottságát. A bírói gyakorlatból pedig egyértelműen az látszik, hogy szükíteni szeretnék a sértettek körének meghatározását, elsősorban a bűncselekmény közvetlen sértettjét tekintik olyanoknak, aki pótmagánvádlóként felléphet.

A vádindítvány benyújtásának elmulasztása kapcsán sajátos problémát vet fel a pótmagánvádlói fellépés lehetőségére vonatkozó tájékoztatási kötelezettség elmulasztása. A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint ebben az esetben az igazolás előterjesztésére annak objektív határideje az irányadó. A szerző álláspontja szerint ez nem helyes gyakorlat, mert a jogsérelmet ebben az esetben nem a sértett, hanem az ügyész mulasztása okozza, így a sértettől nem várható el egy olyan mulasztás igazolása, amit el sem követett. Álláspontja szerint ezekben az esetekben – tájékoztatás hiányában – a vádindítvány benyújtására rendelkezésre álló határidő meg sem nyílhatott, így a sértett a bűncselekmény büntethetőségének elévüléséig felléphet.

A vádindítvány törvényességének vizsgálata során a legtöbb probléma a tényállás megállapítása kapcsán vetődött fel. Nagyon gyakori probléma, hogy a vádindítványt azért utasítja el a bíróság, mert a történeti tények nincsenek kellőképpen felderítve. A vádindítvány elutasítása elleni fellebbezésében a pótmagánvádló gyakran arra hivatkozik, hogy az ügyészség a nyomozási szakaszban nem derítette fel a történeti tényeket, neki pedig nincsenek meg arra a megfelelő eszközei. Ez valóban egy valós probléma, az eljárási feladatok megoszlásának elvéből következően azonban a vád megalapozása a vádló feladata. Nagyon gyakran előforduló probléma, hogy a vádindítvány nem tartalmazza a vád tárgyává tett cselekmény leírását, hanem pusztán az eljárás előzményeire utal. Ez a szemlélet a pótmagánvád lényegének alapvető félreértelmezése, mert azt tükrözi, mintha a pótmagánvádló fellépése az eljárás szerves folytatása lenne, és a bíróság az ügyészi tevékenység direkt felülvizsgálati fóruma lenne. Ezzel összefüggésben meg kell említeni, hogy a szerző álláspontja szerint nagyon gyakran maguk a bíróságok is tévesen fogják fel a saját szerepkörüket, és egyfajta felülvizsgálati fórumnak tekintik magukat.

Ezzel kapcsolatos a következő felvetődő gyakorlati kérdés, hogy a történeti tényállás hiánya esetén az eljárás megszüntetésének vagy a vádindítvány elutasításának van-e helye. Egy büntetőkollegiumi vélemény szerint akkor kell az eljárást megszüntetni, ha a vádindítványban leírt történeti tényállás nem meríti ki valamely bűncselekmény törvényi tényállását, minden más esetben a vádindítvány elutasításának van helye.⁵ A szerző azonban felhívja a figyelmet arra, hogy ha a vádindítvány hiányos, az azt is jelentheti, hogy nem állapítható meg a bűncselekmény elkövetése, vagyis hiányzik a bűncselekmény elkövetésének megalapozott gyanúja, amely azonban eljárási akadály.

⁵ 90/2010. számú büntető kollégiumi vélemény II/7. pontja.

Bár a büntetőeljárás törvény nem rendelkezik róla, a bírói gyakorlat elismeri, hogy a pótmagánvádló és jogi képviselője is kihallgatható tanúként. A tanúk kihallgatásával kapcsolatosan annyi kööttség van, hogy a tanúkihallgatásoknak a sértett tanú kihallgatásával kell kezdődniük. A pótmagánvádló esetén azonban fokozottan figyelembe kell venni a jelenléti szabályokat, és indokolt eltérni az általános szabályoktól. A jogi képviselő kihallgatásával kell kezdeni, mert a jogi képviselő csak ebben az esetben tud jelen lenni a pótmagánvádló kihallgatásán. Speciális a jogi szakvizsgáló bírósági pótmagánvádló esete, aki jelen lehet a vádlott kihallgatásán, ellenkező esetben nem tudná pótmagánvádlói funkcióját gyakorolni.

A fellebbezési joggal kapcsolatosan az nem vitatott, hogy a pótmagánvádló képviselőjének nincs önálló fellebbezési joga. Azt azonban semmi nem zárja ki, hogy a jogi képviselő a pótmagánvádló fellebbezési jogának kérdésében – akár a pótmagánvádló jelenlétében is – nyilatkozzon.

Érdemes áttekinteni a könyv harmadik nagyobb részének a bírói gyakorlat elemzése során tett megállapításait. Fázsi László elsősorban arra a kérdésre kereste a választ, hogy az ítélezési gyakorlat mennyiben igazolja vissza a pótmagánvadás jogintézményének létjogosultságát. Egy 2009-es országos, valamint egy Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében lefolytatott, 2003 és 2010 közötti időszakra vonatkozó vizsgálat eredményéből látszik, hogy viszonylag magas (kb. hetven-nyolcvan százalék) a vádindítványok elutasításának aránya. A leggyakoribb probléma a vádindítványok kellékhányos volta, illetve a törvényes vád hiánya. Érdekes, hogy Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében kiugróan magas a pótmagánvádlóként fellépő gazdasági társaságok aránya.

A szerző szerint az érdemi elbírálások azonban mindenképpen igazolhatják a pótmagánvadás intézményének létjogosultságát. A pótmagánvadás ügyek előzménye rendszerint a bűncselekmény hiányában történő eljárásmegszüntetés, illetve az, hogy nem állapítható meg bűncselekmény elkövetése, és a nyomozás folytatásától sem várható eredmény. Gyakran kritizálják a jogintézményt arra hivatkozással, hogy fennáll a büntetőeljárás elhúzódsának veszélye. A gyakorlati vizsgálat eredményei azonban azt mutatják, hogy a pótmagánvadás ügyek 73 százaléka három hónapon belül befejeződött (igaz, hogy az ügyeknek csak 17 százaléka volt érdemi elbírálás, a többi a vádindítvány elutasítása). Az eljárások elhúzódsát leginkább a jogi képviselők távolléte okozta, ami akadályozta a tárgyalás megtartását. Nagyon kaotikusnak tartja a gyakorlatban a vádindítvánnyal érintett személy processzualis helyzetének megítélését, illetve megnevezését. A jogi képviselők ugyanis

gyakran már a vádindítványban vádlottként aposztrofálják azt a személyt, akinek e pozícióba kerülését szeretnék elérni. Ezt a szóhasználatot a bírák is átvették, a vádindítványt elutasító határozatok többsége a vádlotról rendelkezik, miközben a vádindítvány elutasítására leggyakrabban a törvényes vád hiánya miatt kerül sor. Mindenképpen meg kell jegyezni azonban, hogy ennek az alapja a törvényszerkesztés következetlensége, ugyanis már a vádiratnak is alapkelléke a „vádlott” személyi adatainak megjelölése. Nagyon elhibázottnak tartja annak az országos gyakorlatnak a kialakítását, amely szerint a vádindítvány elfogadásáról nem kell külön határozatot hoznia a bíróságnak.

A könyv zárásaként rövid kitekintést ad a pótmagánvád európai példáira. Összességében elmondható, hogy a pótmagánvád nem ismeretlen jogintézmény Európában, de annak alkalmazása mindenképpen kivételes jellegűnek mondható. A pótmagánvád azonban mindenben maradéktalanul megfelel az európai uniós jog kívánalmainak, különös tekintettel azokra az uniós jogi aktusokra, amelyek a sértett jogainak és szerepének erősítését célozzák a büntetőeljárásban.

Fázi László könyve kiválóan elemzi és illusztrálja, miért is tekinthető a pótmagánvád a sértett szempontjából az egyik legfontosabb garanciális intézménynek. A pótmagánvád gyakorlati alkalmazásának tapasztalatai igenis azt mutatják, hogy – az ügyészség közjogi státusától függetlenül – szükség van bírói kontrollra. A jogintézmény garanciális jellege azonban határozottabban érvényesülne, ha a szabályozás átláthatóbb lenne. Ennek elsődleges eszköze lenne a sértett és a pótmagánvádló fogalmának meghatározása, a pótmagánvádra vonatkozó rendelkezések egységes, átláthatóbb rendszerben történő szabályozása, kialakítva ezáltal a pótmagánvádló fellépésének eljárásjogi kereteit. Javaslatai alapján még inkább javítható lenne a jogintézmény alkalmazásának hatékonysága, valamint korlátozni lehetne a visszaélészerű felhasználás lehetőségét.

Készítette: Koósné Mohácsi Barbara